

اصطلاحات و قالب های شعری

بیت

به هر سطر از یک شعر بیت گویند. کم ترین مقدار شعر ، یک بیت است و هر بیت از دو قسمت تشکیل شده است که هر قسمت آن مصراع(مصرع) نام دارد.

قافیه

به کلمه های غیر تکراری پایان مصراع ها و یا بیت ها که یک یا چند حرف آخر آنها مشترک است قافیه گفته می شود.

بیت مصرع

بیتی که هر دو مصراع آن قافیه داشته باشد. مصرع است.

ردیف

کلمه (کلمه هایی) که در آخر مصراع ها یا بیت ها، عینا از نظر لفظ و معنی تکرار شود . ردیف نام دارد.

آوردن ردیف در شعر اختیاری و آوردن قافیه اجباری است. البته قافیه در شعر نو نیمایی جایگاه مشخصی ندارد و هر جا شاعر احساس کند که بدان نیاز دارد از آن استفاده می کند.

قالب

شکلی که قافیه به شعر می دهد قالب نام دارد و با توجه به طرز قرار گرفتن قافیه در یک شعر ، قالب آن از شعر دیگر متفاوت می شود.

مثنوی

شعری است بر یک وزن که هر بیت آن قافیه ای جداگانه دارد .
حداقل مثنوی دو بیت است و حداکثر برای آن وجود ندارد.
شاهنامه ی فردوسی در قالب مثنوی است و حدود شصت هزار بیت دارد.
موضوع و درون مایه ی مثنوی ، می تواند اخلاقی و تعلیمی مانند بوستان سعدی ، حماسی و تاریخی مانند شاهنامه ی فردوسی . عاشقانه و بزمی مانند خسرو شیرین نظامی .

قطعه

شعری است بر یک وزن که قافیه در مصراع های دوم آن قرار می گیرد.
حداقل قطعه دو بیت و حداکثر آن معمولا بیست بیت است.
موضوع و درون مایه ی قطعه غالبا پند و اندرز است.

رباعی

شعری است متشکل از چهار مصراع هم وزن که قافیه در مصراع های اول ، دوم و چهارم آن می آید (در مصراع سوم اختیاری است) ، موضوع و درون مایه ی رباعی، عارفانه، عاشقانه و یا فلسفی است. وزن هر مصراع رباعی با عبارت " لاحول و لا قوالا بالله " هماهنگ و گاهی یکی است .

دو بیتی

شعری است متشکل از دو بیت (چهار مصراع هم وزن) که قافیه ی آن همانند رباعی در مصراع های اول ، دوم و چهارم می آید. وزن هر مصراع دو بیتی با وزن "مفاعیلین ، مفاعیلین ، مفاعیلین" یکی است .

موضوع و درون مایه ی دوبیتی ، عارفانه و عاشقانه است. به دوبیتی ترانه هم می گویند . بابا طاهر همدانی از مشهورترین دوبیتی سرایان است.

چهارپاره

شعری است که از تعدادی دو بیتی هم وزن که در معنی به هم وابسته اند. شکل می گیرد و معمولاً مصراع های دوم (زوج) هر بند هم قافیه هستند.

موضوع و درون مایه ی چهارپاره ، غنایی و اجتماعی است.
چهارپار بر خلاف رباعی و دوبیتی فقط دو بیت نیست بلکه تعدادی دو بیتی
بههم پیوسته است و قافیه ی آن معمولاً در مصراع های دوم (زوج) می آید.

قصیده

شعری است که از تعدادی بیت هم وزن شکل می گیرد و اولین مصراع
آن با مصراع های دوم (زوج) آن هم قافیه است.
به بیت اول قصیده "مطلع" و به بیت پایانی آن "مقطع" گویند.
اجزای قصیده: 1-تغزل یا تشبیب==به مقدمه ی قصیده گفته می شود که
مضمون آن عشق یا توصیف است.
2-تخلص== به رابطه ی میان تغزل و تنه ی اصلی قصیده
گفته می شود که در واقع نقطه ی شروع موضوع اصلی قصیده است.
3- تنه ی اصلی== مقصود اصلی شاعر است که محتوایی
چون مدح و دارد.

درون مایه ی قصیده: توصیف ، مدح، رثا ، پند و اندرز ، عرفان و حکمت
و نظایر اینهاست.

غزل

شعری است که از چند بیت هم وزن شکل می گیرد و قافیه در آن همانند
قصیده در اولین مصراع و مصراع های دوم می آید.

تعداد بیت های غزل ، بین 5 تا 15 است .

موضوع و درون مایه ی آن عشق و عرفان و بیان عواطف و احساسات است.
تفاوت غزل با قصیده:

- 1-تعداد ابیات غزل از قصیده کم تر است.2- موضوع و درون مایه ی غزل، عشق و عرفان است ولی موضوع و درون مایه ی قصیده ، مدح و رثا حکمت و نظایر آنهاست. 3-غزل وحدت موضوعی دارد.

ترجیع بند

شعری است مرکب از چند بخش(بند) هم وزن که هر بخش دارای قافیه ی جداگانه است و یک بیت تکراری بعد از هر بخش می آید که آن بخش ها را به یکدیگر پیوند می زند.

موضوع و درون مایه ی ترجیع بند، عشق و عرفان و گاهی مدح و ستایش است.
ترجیع بند داری وحدت موضوع است.

ترکیب بند

همانند ترجیع بند است، با این تفاوت که بیت آخر هر بخش دیگر تکرار نمی شود بلکه بیتی با قافیه ای متفاوت ، بخش ها را به یکدیگر پیوند می زند.
موضوع و درون مایه ی ترکیب بند: مسائلی از قبیل مدح و توصیف عشق و

عرفان است.

مسمط

شعری است که از چند بخش (رشته) هم وزن پدید می آید که هر بخش قافیه ی جداگانه دارد جز آخرین مصراع هر بخش که با آخرین مصراع بخش های دیگر هم قافیه است.

موضوع و درون مایه ی مسمط ، اغلب تغزل، مدح، ملی و میهنی است.

منوچهر دامغانی، شاعر قرن پنجم، بنیان گذار مسمط است.

شعر آزاد یا نیمایی:

مصراع های آن کوتاه و بلند است وزن دارد اما جای قافیه در آن مشخص نیست. سهراب سپهری و اخوان ثالث در این زمینه معروفند.

شعر سپید:

مصراع های آن کوتاه و بلند است وزن ندارد اما آهنگ دارد و جای قافیه در آن مشخص نیست.

موج نو:

مصراع های آن کوتاه و بلند است اما نه وزن دارد و نه آهنگ ، فرق آن با نثر در تخیل شعری است.

www.irankonkur.com